

**MEMÒRIA DEL CONTROL ARQUEOLÒGIC
PREVENTIU A L'AVGDA. JOAN XXIII, 18-38,
C/ DR. SALVADOR CARDENAL I
C/ INSTITUT FRENOPÀTIC, 2-16. (BARCELONA)
Data de la intervenció: 8-30 de novembre de 2004
CODI MHCB: 238/04**

SERGI DELGADO FLORES

Març del 2005

INDEX

FITXA TÈCNICA

1. SITUACIÓ DE LA INTERVENCIÓ
2. ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC.
3. CONTEXT HISTÒRIC I ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS.
4. MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIUS.
5. METODOLOGIA.
6. TREBALLS REALITZATS.
7. CONCLUSIONS.
8. BIBLIOGRAFIA.
9. ANNEX.
 - 9.1 PLANIMETRIES.
 - 9.2 FOTOGRAFIES.
 - 9.3 FITXES D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES.

FITXA TÈCNICA

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Avgda. Joan XXIII, 18-38, C/ Dr. Salvador Cardenal i C/ Institut Frenopàtic, 2-16.
UBICACIÓ	Districte de Les Corts, Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ICC)	X: 427184.41 Y: 4582124.02 Z: 53,80 m.s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control arqueològic
DATES D'INTERVENCIÓ	8 - 30 de novembre de 2004
PROMOTOR	Fecsa- Endesa
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Sergi Delgado Flores

1. SITUACIÓ DE LA INTERVENCIÓ

El seguiment arqueològic preventiu amb el codi MHCB: 238/04 es troba situat en dos carrers dins el districte de Les Corts. La primera rasa es situa a la vorera de l'Avinguda Joan XIII davant els números 18 al 38 i travessa el carrer Doctor Salvador Cardenal. La segona rasa es situa a la vorera del carrer Institut Frenopàtic davant els números 2 al 16.

El motiu que origina la intervenció són les obres de reforç de la xarxa elèctrica (amb número d'obra: A0021 i A0028) previstes per la companyia FECSA-ENDESA en aquests carrers situats en una zona d'alt valor històric i arqueològic, doncs es troba a prop de la zona de necròpolis romana relacionada amb el ramal de la Via Augusta que passava per l'actual Travessera de les Corts i per l'existència de masies d'origen medieval.

Cal dir, però, que malgrat la previsió d'obertura de les dues rases dins del mes de novembre de 2004, per causes alienes que desconeixem, només es va realitzar l'obertura de la rasa al carrer Institut Frenopàtic, i és en aquest carrer on s'ha realitzat el seguiment arqueològic, entre els dies 9 i 11 de novembre de 2004.

Aquest control arqueològic ha estat realitzat sota la supervisió del Museu d'Història de la Ciutat (Institut de Cultura de Barcelona) per l'empresa ATICS,SL amb l'arqueòleg director Sergi Delgado Flores.

2. ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC

La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al NW per la serra de Collserola, entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besós. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord-Sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besós-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent. De l'esglaó cap a mar ja no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïnals i el corrent litoral.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El *Pla inclinat*, els *turons arran de mar*, i el *pla de baix*, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins.

3. CONTEXT HISTÒRIC I ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

Les dades arqueològiques demostren la presència de l'home al Pla des del Neolític, encara que tenim testimonis del Paleolític Inferior tot tocant el riu Llobregat. Mentre que en un primer moment l'home escull per viure coves o petits recers de les elevacions del Pla, la transformació d'aquest en agricultor comportà l'abandó d'aquelles zones i l'elecció d'establiments no tan sols ben protegits sinó també favorables al conreu per la riquesa de la terra i per l'abundància de l'aigua. Comptem amb algunes troballes que testimonien la presència de l'home a les Corts des del Neolític. L'any 1954 es trobà casualment una destrala neolítica de basalt d'uns 17 cm al carrer Jordi Girona, que pertany a un primitiu camí que travessaria el pla i que posteriorment es coneixeria com "strata superiore". També, casualment, a les Corts, en construir uns refugis durant la Guerra Civil, es trobaren uns vasos neolítics que es conserven al Museu d'Arqueologia de Catalunya. Fou en aquest mateix enclavament, a can Batllori, on s'excavaren l'estiu de 1970, en un camp de conreu, les restes de tres sitges d'època ibèrica, que formarien part segurament, d'un gran camp d'aquests dipòsits. El material permeté donar una cronologia tardana que arriba fins el segle I a.C., però la importància d'aquest camp de sitges està en el fet d'ésser el primer testimoni del caràcter agrícola de les Corts.

En el món romà, la relació entre la ciutat i el camp és més directa que en altres èpoques, fins al punt que l'estructura de la propietat agrícola i de la divisió de parcel·les és la prolongació dels eixos marcats pels dos carrers principals de la ciutat. Tot prenent la ciutat com a centre, les vies principals que la travessen són el "cardus" i el "decumanus". L'una s'adreça vers Sant Cugat, i l'altra, que podem identificar amb la via Augusta, tot prenent forma d'arc, entrava a la ciutat des del Besòs i es dirigia vers el Llobregat. Però altres vies secundàries creuaven el Pla. Una d'aquestes fou la Travessera, l'estructura de la qual s'ha perpetuat en les actuals travesseres de les Corts i Gràcia. Es tracta segurament d'un camí prerromà que es trobava amb la via Augusta i es dirigia cap als rius, i que en

època medieval rebé altres denominacions com “via francisca” o “via Mulnera” en el seu pas a l'alçada de les Corts.

Si tota la fèrtil zona de conreus del Pla era creuada per un camí del Llobregat al Besòs, a banda i banda d'aquesta via havien de trobar-se importants establiments agrícoles, però els testimonis localitzats s'allunyen d'aquest camí principal. Els establiments documentats ben bé podien haver estat llocs de repòs o estiueig de propietaris de la urbs, però la seva funció primordial fou el conreu de cereals i el de la vinya, productes per al consum de la ciutat i, en el cas del vi, també exportables.

Les troballes arqueològiques romanes a les Corts, tot i ser considerables, han estat força puntuals. L'any 1959 la Companyia d'Aigües descobrí de forma casual, a la banda nord de la Travessera, entre els carrers de Joan Güell i Galileu, una necròpolis romana que, provava la presència d'un establiment rural estable a les Corts. La necròpolis no devia ser excessivament gran, donada la poca densitat de les tombes. Aquestes estaven cobertes per tegulae disposades a una o dues vessants, o inclòs excavades al terra, però el més important de les tombes en tegulae descobertes foren les peces de l'ofrena funerària, entre les quals assenyalem dues llànties i un vas de ceràmica coríntia amb decoració a motlle, datat al segle II d.C.

Una altra troballa arqueològica important es féu a Can Batllori, on ja havien estat trobades les sitges ibèriques. Es localitzaren les restes d'una vil·la romana, descoberta perquè era a la vista la secció perpendicular de dos murs, i la d'un paviment que fou destruït en rebaixar el camp. L'excavació portà el descobriment de les restes d'un caldarium, amb fragments de les columnes de l'hipocaust i annexa, una habitació sense paviment. També es localitzaren uns dolia i unes sepultures. Ara ja podia demostrar-se la continuïtat de l'hàbitat rural.

No hem d'oblidar un altre vial que, partint de la porta oest de la muralla, es dirigia cap el nucli de les Corts. És la carretera antiga, Travessera Vella, que en el tram final coincideix amb l'actual carrer Marquès de Sentmenat, i que des de la porta de Tallers o de la de Sant Antoni, comunicava la ciutat amb les Corts. Es tractaria d'una drecera per anar de Barcelona a Martorell, després de coincidir amb la Travessera en el tram on desembocava la via Augusta, vers Collblanc. Aquí s'hi bastiren casals i masies durant l'edat mitjana, però no comptem amb troballes arqueològiques que ens demostrin la presència d'hàbitat romà.

Per últim, una tercera via limitaria el terme de les Corts per la seva banda nord, la strata superiore, via local que no travessava terrenys planers, per la qual cosa no tenia el caràcter de carretera sòlidament construïda segons les normes oficials romanes, però que es perpetuarà durant l'edat mitjana per unir les parròquies que s'hi establiren, des d'Horta fins a Sarrià, i serà coneguda posteriorment per la carretera dels Fogars.

Durant els primers segles de l'edat mitjana, la vida al Pla no degué canviar massa, tot perpetuant-se el tipus d'hàbitat dispers, alhora de nucli de població i de producció. No comptem, però, amb testimonis d'aquest període. Serà uns segles més tard, quan les circumstàncies polítiques estimularan la construcció de torres, de les quals s'han conservat vestigis a les Corts.

Així, es bastiren, entre final del segle X i començament del segle XI, torres de defensa erigides per particulars desitjosos de procurar-se la protecció que no podien rebre de les autoritats públiques, tot responent els atacs que el cabdill àrab al-Mansur dirigí vers la ciutat l'any 985. Les torres del Pla pretenien ser un lloc de guaita i defensa, ja que les muralles de la ciutat quedaven molt allunyades. Són el testimoni d'un hàbitat dispers de tipus rural. Actualment, tenim l'exemple en peu de la torre Rodona de les Corts, al carrer Dr. Salvador Cardenal.

Les primeres referències al lloc de les Corts les trobem en un document de l'any 1066 copiat al cartulari de Sant Cugat del Vallès. L'etimologia d'aquest topònim ens remet a la paraula llatina "cohors-cohortis". Molt utilitzada en documents del segle X i XI, la trobem designant diferents llocs a França i Catalunya, i deu ser traduïda com domini rural o casa de camp, es a dir, "masia". Així doncs, la realitat agrícola de les Corts es testimonia des dels primers temps documentals d'una forma evident, i designava aquest indret del Pla de Barcelona, caracteritzat per l'hàbitat rural dispers, les masies que fins fa pocs anys s'escampaven pel terme; el nucli de la població, amb carrers i cases, característic dels pobles nascuts al voltant d'una església, es formarà posteriorment.

Les Corts oferia algunes singularitats respecte dels pobles del pla de Barcelona: d'una banda depenia directament de la batllia reial de Barcelona, que disposava d'un batlle local a les Corts encarregat d'administrar justícia civil i criminal; d'una altra mantenia les franqueses, segons les quals els seus habitants no havien de pagar impostos per entrar i vendre vi i cereals a Barcelona.

Malgrat això, les Corts no tenia parròquia pròpia; juntament amb la vila de Sarrià, formava part de Sant Vicenç de Sarrià, al consell de la qual disposava, però, de representants diferenciats.

La doble dependència, civil i eclesiàstica, perdurarà fins al Decret de Nova Planta (1716), a partir del qual les Corts va participar amb un representant dins del consell de la vila de Sarrià. Tanmateix, el canvi més significatiu no es produirà fins que no es converteix en municipi independent; el 1823, en un primer intent, i el 1836 de forma definitiva. Aquesta independència acabarà el 1897 amb l'annexió a Barcelona. Les Corts no aconseguí parròquia fins ben entrat, però, el segle XIX.

4. MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIUS

Arran de les obres que FECSA volia dur a terme a la vorera del carrer Institut Frenopàtic per tal de renovar l'antic servei elèctric i instal·lar-ne un de nou, es va creure necessari fer un seguiment arqueològic per tal de localitzar i documentar les possibles restes arqueològiques que es poguessin conservar, tenint en compte que es tracta d'una zona d'alt valor històric i arqueològic, doncs es troba aquest carrer en un indret molt proper a una zona de necròpolis romana relacionada amb l'antic ramal de la Via Augusta que passava per l'actual Travessera de les Corts, i, a més, en aquesta zona s'han documentat masies d'origen medieval.

5. METODOLOGIA

Abans de començar les obres sobre el terreny i per tal d'aconseguir els objectius descrits anteriorment, es necessitava una metodologia sistemàtica basada en el mètode de registre per E. C. Harris i A. Carandini (Harris, 1975, 1977, 1979; Carandini, 1977, 1981). Es tracta de registrar els elements construïts i estrats que s'identifiquen (tant els que es conserven en alçat com els que es descobreixen en el subsòl), realitzant una numeració correlativa d'aquests, sota el nom d' "Unitat Estratigràfica" (U.E.) que individualitza els uns dels altres. Cada U.E. es registra en una fitxa on s'indica: la ubicació en el jaciment, les seves característiques físiques, la situació en les plantes i seccions i la posició física respecte a la resta d'unitats estratigràfiques amb les quals es relaciona.

Aquest mètode es completa amb material gràfic que està compost per les plantes i seccions. Finalment inclou el material fotogràfic, imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats i les restes documentades.

Cal esmentar també el tractament que es dona al material que apareix durant el treball d'excavació; cadascuna de les peces que apareix es neteja i es sigla indicant el codi del jaciment, l'any de la intervenció i la U.E. a la qual pertany. Posteriorment, s'inventaria el material i es dibuixen les peces que tenen una forma o una decoració prou important.

El sistema de treball utilitzat va ser l'habitual en aquest tipus d'intervencions i va combinar l'excavació mecànica de la rasa amb retroexcavadora i el martell pneumàtic, amb l'excavació manual i mecànica de la rasa afectada pel pas del cablejat elèctric.

6. TREBALLS REALITZATS

El dia 9 de novembre de 2004 van començar les tasques de reforç de la xarxa elèctrica a partir de la canalització en rasa i instal·lació subterrània de tubs que substituïen els antics serveis per uns de nous.

El procediment que es va utilitzar fou l'habitual que s'utilitza en aquests casos: aixecament del paviment del carrer amb el martell pneumàtic i excavació de la rasa intercalant la forma manual: el pic i la pala i la mecànica: la màquina retroexcavadora, que agilita el procés d'extracció de la terra.

Tot i que la rasa no es va obrir en extensió de bon principi, ja que primer es va decidir obrir 4 petites cales de comprovació amb la finalitat d'assegurar l'existència de la ubicació exacta dels serveis antics, de seguida que va acabar aquest procés fou oberta la rasa en extensió, de 55 metres de llargada, que començava a l'alçada del número 2 del carrer Institut Frenopàtic (fent cantonada amb la Gran Via de Carles III) fins a l'alçada del número 16 del mateix carrer.

La rasa presentava unes dimensions de 40 cms. d'amplada, 80 cms. de profunditat i 55 metres de llargada, i una estratigrafia negativa en termes arqueològics ja que, al llarg de tota la rasa, només sortia un sediment de color marró clar de matriu sorrenca, barrejat amb argiles vermelles i restes de material constructiu contemporani. En diversos trams, apareixien els antics serveis del carrer, per la qual cosa es pot deduir fàcilment que aquest sediment ha estat fruit d'una aportació posterior a la col·locació d'aquests serveis. Cal dir que, en aquest sediment, no va aparèixer cap resta de material arqueològic.

Tot aquest procés va finalitzar el dia 11 de novembre de 2004, amb la instal·lació del tub per passar el cable elèctric per la rasa.

7. CONCLUSIONS

Com ja ha estat esmentat anteriorment, l'indret on es va dur a terme les obres de reforç de la xarxa elèctrica (c/ Institut Frenopàtic 2-16), s'inclou en una zona d'interès arqueològic i d'alt valor històric, i per això va ser necessari un seguiment arqueològic preventiu. Cal recordar la proximitat d'aquest carrer a una zona de necròpolis romana relacionada amb el ramal de la Via Augusta que passava per l'actual Travessera de les Corts. D'altra banda, es troba aquest carrer en una zona de masies d'origen medieval, la majoria de les quals van ser enderrocades durant el decurs del segle XX. Al voltant d'aquest carrer, i per citar alguns exemples de clara proximitat geogràfica, es troben documentades les antigues masies de Can Calona, Can Farinetes, Can Grau i Can Closetes, totes elles enderrocades avui dia.

Malgrat la importància arqueològica de la zona, no s'ha pogut documentar cap resta arqueològica, ja sigui per la poca profunditat que assolía la rasa (80 cms.), ja sigui pel continu canvi del terreny, remogut varies vegades a causa, sobretot, de la instal.lació de serveis, que han fet desaparèixer l'estratigrafia original.

8. BIBLIOGRAFIA

CARANDINI, A. (1981) “Técnicas de excavación arqueológica”, Milan.

CIRICI, A. (1971) “ Barcelona pam a pam” Editorial Teide. Barcelona.

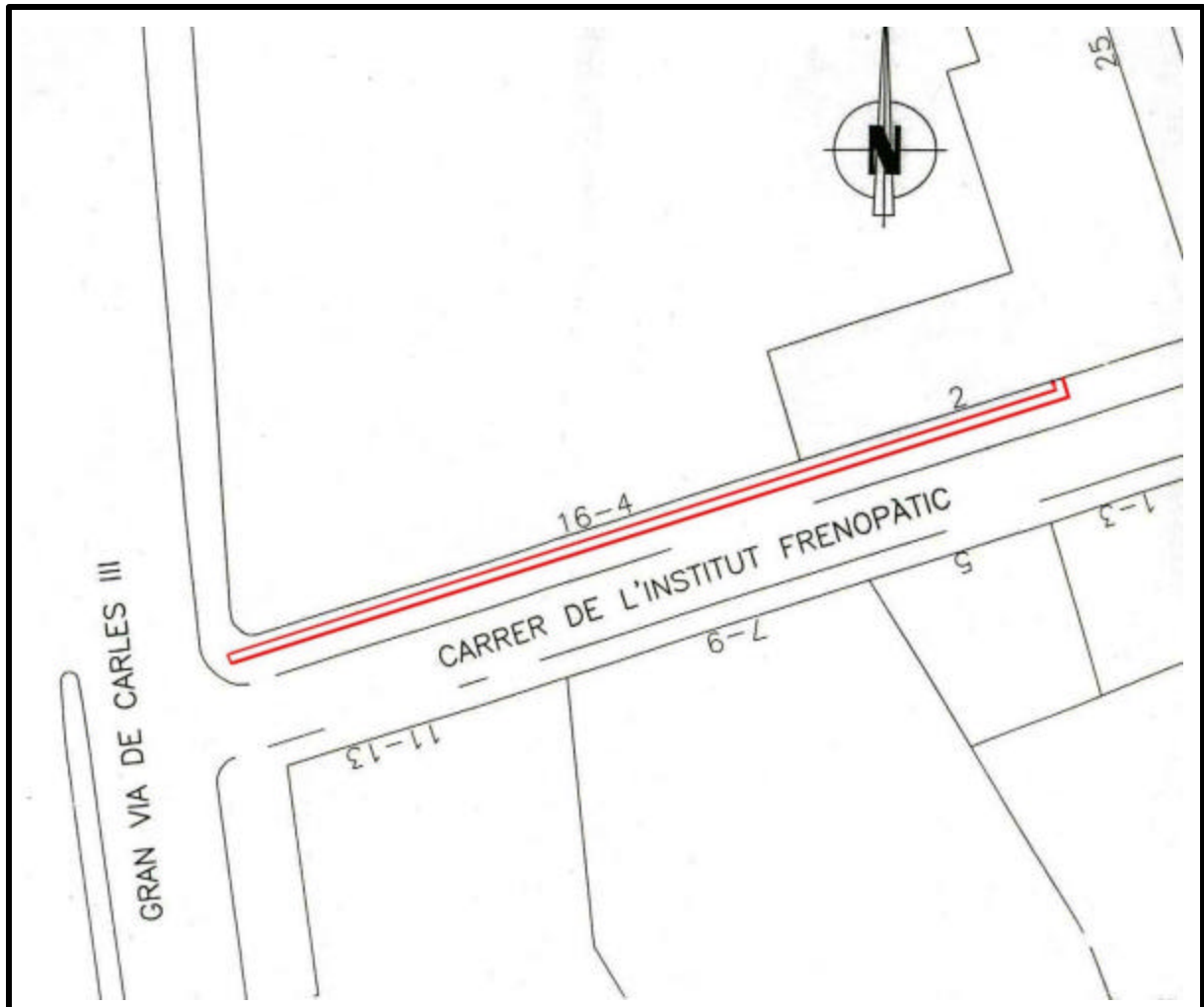
DURAN I SANPERE, A. (1979) “ Barcelona i la seva història “ Vol I. Barcelona.

MENÉNDEZ I PABLO,X. (1996) “Les Corts en època romana: el poblament i la xarxa viària del sector meridional del pla de Barcelona”. Dins de Jornades de Recerca Històrica de Les Corts. Quaderns de l’arxiu, 3. Arxiu Municipal del districte de Les Corts.Barcelona

MONGUILLÓ CORTÉS, E. (2004). “Memòria del seguiment arqueològic al carrer Joan Güell” (inèdita). Barcelona

NAVARRO MOLLEVÍ, I.(1999). “Masies de Les Corts”. Quaderns de l’arxiu, 2. Arxiu Municipal del Districte de Les Corts. Barcelona.

NAVARRO MOLLEVÍ, I. (2004). “El món rural a les Corts”. Col.lecció Coneguem Les Corts. Materials per al coneixement del districte. Barcelona.

Planta de la rasa al carrer de l'Institut Frenopàtic a escala 1:500.

9.2 FOTOGRAFIES

1. Detall d'una cala prèvia a la realització de la rasa amb presència de serveis antics

2. Detall d'una secció de la rasa amb presència de serveis antics

3. Detall en planta de la rasa amb presència de serveis antics

4. Vista parcial de la rasa oberta al carrer de l'Institut Frenopàtic

9.3 FITXES D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA			UE: 100
Sector: Rasa 1		Fase:	Cronologia: s. XXI
DEFINICIÓ	Rasa objecte d'aquesta memòria		
DESCRIPCIÓ	Rasa de 55 m de llarg amb 80 cms de profunditat i 40 cms d'amplada.		
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a
	Rebleix a		Reblert per UE 101; UE 102
	Cobreix a		Cobert per
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA			UE:101
Sector:Rasa 1		Fase:	Cronologia: s.XXI
DEFINICIÓ	Paviment i preparació d'aquest.		
DESCRIPCIÓ	Paviment format per rajoles de 20x20 cm i preparació de formigó d'uns 15 cm de potència.		
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a
	Rebleix a	UE 100	Reblert per
	Cobreix a	UE 102	Cobert per
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA			UE: 102	
Sector: Rasa 1		Fase:	Cronologia: s. S.XXI	
DEFINICIÓ	Estrat			
DESCRIPCIÓ	Sediment marró de matriu sorrenca, amb restes de material constructiu contemporani i . presència de múltiples serveis.			
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a	UE 100	Reblert per	
	Cobreix a		Cobert per	UE: 101
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	